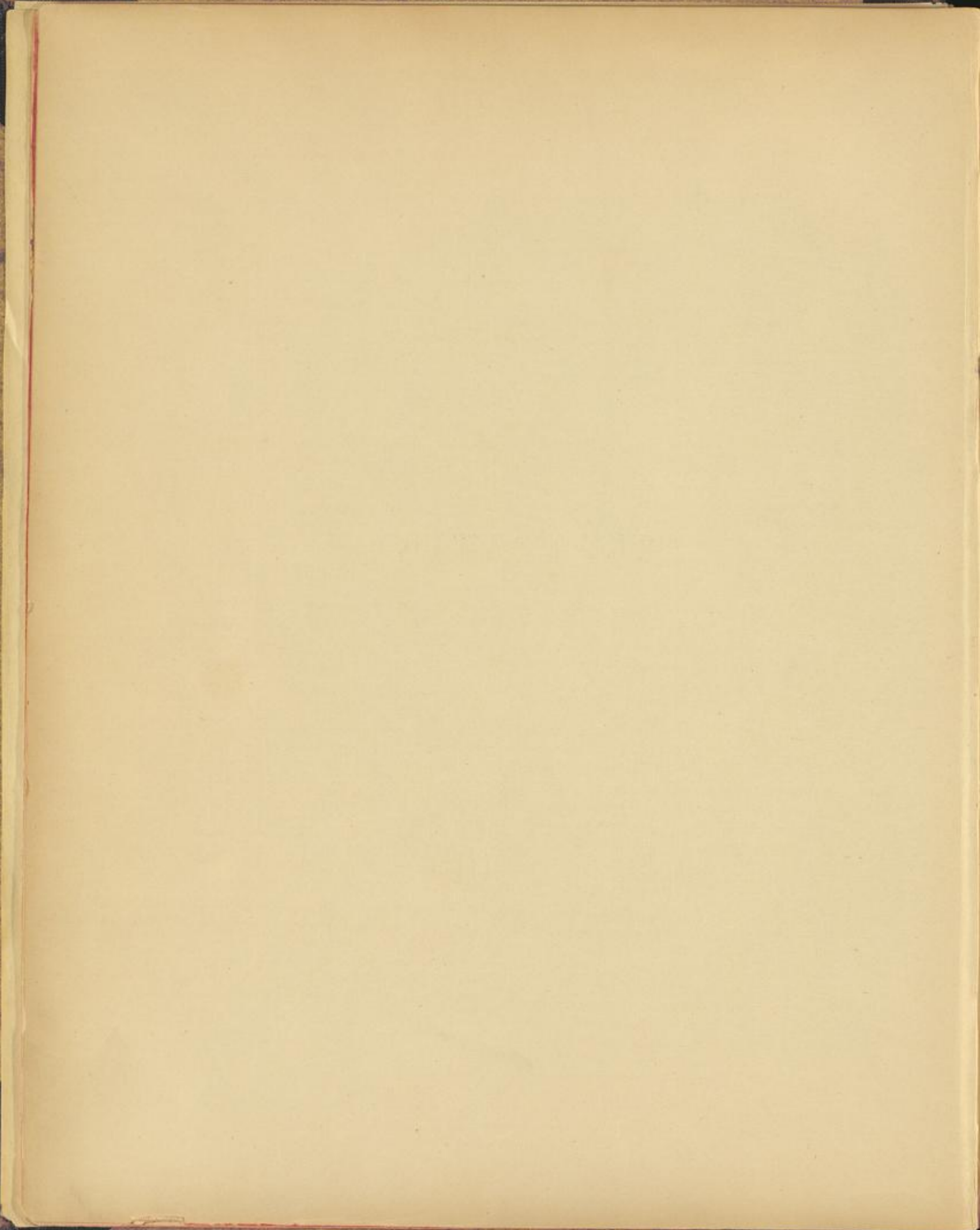

P R A E F A T I O .

Multa per saecula floruit Natio Germanica universitatis Bononiensis actorumque suorum tuta liberaque usa est possessione. Sed diu cum viginisset, paulatim temporum iniquitate deflorescere coepit, iamque videbatur fore ut sensim quasi senio confecta exstingueretur, cum ei subito vi extrinsecus allata finis impositus est. Mense enim Iunio anni 1796 Francogallorum copiis Bononia oppressa magistratus, universitas, nationes sublata actaque Nationis Germanicae tot per saecula diligentissime servata dissipata sunt. Quorum cum multos per annos nullum exstitisset vestigium, anno 1825 inventa posteaque empta sunt ab Iosepho Maria Malvezzi de' Medici, comite illustrissimo, viro litterarum studiosissimo, quo nemo accuratius aut diligentius collegit bibliothecarum et tabulariorum copias. Atque huius in tabulario domestico qui iam exstant Nationis Germanicae libri et manu scripti et typis expressi, eos breviter — nam fuse et accurate hac de re Dr. Carolus Malagola disseruit in libello qui inscribitur: „I libri della Nazione Tedesca presso lo studio Bolognese“¹ — singillatim nunc enumerare mihi liceat.

Totius autem Actorum collectionis quattuor sunt capita, quorum primo continentur Statuta et Privilegia, altero Matriculae, tertio Annales, quarto Liber armorum.

I.

a. Statutorum volumen ex iis quae ad nostram pervenerunt aetatem antiquissimum (act. 1) continet Statuta anni 1497; quo de volumine infra pluribus verbis disputabitur. — Codicis duodecim foliorum chartacei (act. 2), qui inscriptus est: „Germanicae nationis in urbe Bononia iurisprudentiae operam navantis libri II etc. 1574“, fragmentis servatae sunt duae epistolae Nationis Germanicae ad Annibalem Campeggio comitem et Iohannem Angelum Papii iurisconsultum anno 1573 missae, deinde longior quaedam praefatio (fol. 6—9), tum Statutorum unum caput „de novitiis et iis qui in album Germanicae Nationis recipi possint aut non possint“ integrum (fol. 9^v—11) et alterius capitis „de procuratoribus et reliquis magistratibus legendis“ fragmenta. — Statutorum anni 1589 exemplar atque nonnulla Statuta reformatoria anni 1598 exstant in altero Matricularum volumine. — Volumine deinde corio contexto, forma quartanaria, cuius primum folium ornatur pictis quibusdam armis (act. 3), continentur Statuta anni 1610, in quibus nonnullorum vocabulorum principia satis eleganter sunt coloribus et figuris ornata. In actis etiam 5. 6. 7 insunt breviora quaedam

¹) Atti e memorie della R. Deputazione di storia patria per le provincie di Romagna. III Serie, vol. II. Modena 1884 p. 202—259. Cf. Dr. Arnold Luschin v. Ebengreuth, Quellen zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien I. Sitzungsberichte der philos. histor. Klasse der kais. Akademie der Wissenschaften zu Wien. CXIII. Heft II p. 745 sqq.

Statuta annorum 1629. 1662. 1728 manu scripta; typis contra expressa sunt Statuta annorum 1629. 1733. 1750, quae actis 4. 8. 9 continentur.

b. Ex Privilegiis praeter cetera commemorandum est diploma a Carolo Quinto imperatore Nationi Germanicae die vicesimo quinto Februarii anni 1530 datum, quod ex archetypo collectionis Malvezzianae (act. 10) typis expressum habes pag. 19 seq. huius libri. Actis autem 11—17 continentur privilegiorum editiones typis exscriptae, multis illae vitiis maculatae: non numquam dimidia verborum parte ommissa sensus prorsus est corruptus. Privilegiorum editio antiquissima est anno 1599 parata, Malagola auctore „un rarissimo opusculo“, quod inscribitur: „Privilegia a sacrat. imperat. et ss. Romanorum pontificibus nationi Germanicae in Bonon. gymnasio indulta“, quae inscriptio excipitur Nationis armis hisque verbis: „Bononiae, apud haeredes Io. Rossii 1599“. Praeterea contigit, ut Actorum collectio Malvezziana augetur Privilegiorum editione sex annis superiore, quam proximo anno apud antiquorum librorum coemptorem quendam Lipsiensem inventam Malvezzi comiti eius collectioni adiungendam tradidi. Qui libellus, forma quartanaria minore, insignitus est eadem inscriptione qua ille liber anni 1599, praeterquam quod hic subter arma Nationis sequuntur verba: „Bononiae, apud Ioannem Rossium 1599“. — Invenies autem Privilegia huius editionis pag. 21—31.

II.

Matricularum prius volumen infra una cum Annalium primo volumine plene tractabitur. — Altero volumine (act. 19) series Matricularum inde ab anno 1573 perducitur ad annum 1727; constat autem ex duodequingenta foliis membranis litteris impletis; his addita sunt folia quadraginta sex chartacea, vacua illa quidem exceptis fol. 72—88, ubi leguntur praeter Statuta Nationis anno 1589 composita iurisiurandi formulae et nonnulla Statuta reformatoria die 23. Aprilis anni 1598 comprobata. Hoc volumen, forma maxima, corio contextum est, eiusque in adverso tegumento aureis litterulis scripta leguntur haec: „Liber inclytæ Germanicae Nationis, in quem pura et eleganti scriptura nomina immatriculorum transcribuntur. Confectus dominis Loevino a Borstel Saxone et Sebaldio Welsero Noribergensi consiliariis. Anno nostrae salutis MDLXXIX“, et in averso: „Vivant Germani Bononiae“. In indice picturis ornato exstant arma Nationis, nomina Borstel et Welser, consiliariorum Nationis, armaque utriusque gentilicia. Sequuntur Privilegia Caroli Quinti, Clementis VII., Pii IV., Gregorii XIII., Clementis VIII. et (fol. 11) Matriculae, ubi exstant nomina Andreae ab Austria et Ludovici Madrutii cardinalium, archiepiscoporum et episcoporum nomina quinque (per annos 1593—1600), ducum ac principum (per annos 1574—1600) nomina tredecim, comitum baronumque nomina (per annos 1575—1602) — fol. 14—19 —, denique „Caetera nationis nostrae nomina“, scholarium scilicet, qui per annos 1573—1727 Bononiae versati sunt; at lacunis admodum amplis nomina annorum 1603—1606. 1608—1708 perierunt, anno 1607 unum nomen relatum est. In extremo volumine Statuta anni 1589 exstare iam dixi.

His Matriculis addita sunt (act. 20—23) aliquot folia quae inscribuntur „Syllabi“, impleta aut librariorum aut typographorum opera nominibus eorum, qui Officialium Nationis Germanicae munere functi sunt annis 1741. 1747. 1748. 1796. Quorum ultimum folium (act. 23) ultimum est Nationis Germanicae documentum publicum; nam duobus mensibus post diem tertium Aprilis anni 1796, quo die editum est, Francogalli Bononia occupata Nationem sustulere. Itaque accuratiorem eius descriptionem hoc loco addere licebit. In pulchrae crassaeque chartae, cuius forma est maxima, parte superiore vides Imperatoris Germanici, Nationis ipsius, Bononiensium arma xylographi quem vocant opera confecta et hanc inscriptionem: „Syllabus illustrissimorum dd. officialium pro toto anno MDCCXCVI incliti Germanicae nationis col-

legii apud Bononiam studentes (!)* etc.; tum sequitur ipsa officialium scholariumque series. Cuius primum locum obtinent Protector Regio-Caesareus, Vice-Protector, princeps Procurator et Consiliarius, secundus Procurator et Consiliarius, Syndicus; subiuncti sunt „illustrissimi ac generosi dd. nationales hoc anno studentes iuxta suae cooptationis ordinem“, unus et viginti, quorum „nullus hoc anno lauream in hac celeberrima universitate suscepit“. Nomina eorum sunt haec:

- D. Ioannes Baptista Martinetti, Luganensis, geometriae studiosus, syndicus.
 - D. Andr. Menini, Luganensis, philosophiae stud.
 - D. Ioseph Altamer, Arci, i. u. stud.
 - D. Franciscus de Abundi Ripae Tridentinae, philos. stud.
 - D. Andr. Ricci, Arcensis, i. u. stud.
 - D. Ioannes Baptista Morandi, Arcensis, iur. canon. stud.
 - D. Ioannes Gasperini, Tridentinus, i. u. stud.
 - D. Ioannes Ulricus Weter de Herisau, mathematicae stud.
 - D. Aloysius Leonardi Bianchini, Luganensis, medicinae stud., princeps procurator et consiliarius.
 - D. Petrus Antonius Straulino, Augustensis, philos. stud.
 - D. Simon Pedretti, Luganensis, geometriae stud.
 - D. Sebastianus Gross, Helvetius, philos. stud.
 - D. Ioseph Walli, Polonus, geom. stud.
 - D. Michael Storni, Luganensis, geom. stud.
 - D. Xaverius Untersteiner, Augustensis, mathem. stud.
 - D. Antonius Varena, Luganensis, philos. stud., secundus procurator et consiliarius.
 - D. Ioseph Lanfranchini, Luganensis, philos. et geom. stud.
 - D. Carolus Henricus Hapferer, Brisgoviae Friburgensis, philos. et mathem. stud.
 - D. Antonius Obwexer, Augustensis, mathem. et philos. stud.
 - D. Petrus Zanghellini, Tyrolensis, medic. stud.
 - D. Alexander Moretti, Carniolensis, philos. stud.
- Hi excipiuntur nominibus septemdecim „nationalium honorariorum“, quae sunt:
- D. Carolus Andrea Pasquini, Luganensis.
 - D. Iacobus Pasquini, Luganensis, med. doctor.
 - D. Carolus Santini, Luganensis.
 - D. Ioseph Iamorini, Luganensis.
 - D. Ioseph Untesteiner (!), Augustensis.
 - D. Andr. Pedevilla, Luganensis.
 - D. Petrus Giroidelli, Helvetus.
 - D. Ioannes Lanfranchini, Luganensis.
 - D. Petrus Brunor, Viennensis.
 - D. Ioannes Aselmeyer, Augustae Tiberii.
 - D. Nicol. Gosetti, Tridentinus.
 - D. Fridericus Droz de Neuchatel.
 - D. Iacobus Menini, Luganensis.
 - D. Aloysius Fontana, Luganensis.
 - D. Carolus Storni, Luganensis.

D. Michael Angelus Petrocchi, Luganensis.

D. Dominicus Menè, Luganensis.

Sequuntur Assessor actualis, promotores quattuor ordinum, capellani, procuratores, medici, bibliothecae praefectus, thesaurarius, cancellarii, bidelli, septemdecim magistri linguarum artiumque saltandi, arma tractandi, cantandi, equitandi etc.; ultimo loco posita sunt „Inservientium“ nomina.

III.

Annalium volumen primum (act. 24), quo continentur instrumenta inde ab anno 1265, rationes¹ inde ab anno 1289 usque ad annum 1557, infra accuratissime descripturus hoc loco omitto.

Perierunt cum voluminibus altero et quarto annorum 1558—1594 et 1620—1639 Annales; restant vol. III et V, utrumque chartaceum, illud (act. 25) annorum 1595—1619 res, hoc (act. 27) annis 1640—1674 quae gesta sunt complectens. Atque vol. quintum corio contectum, inscriptum est: „Annales inclytæ nationis Germanicæ Bononiensis dd. consiliariis Io. Georgio l. b. Trap et Ioane Baptista Bozetta, syndico d. Ernesto Campensi I. U. D., quaestore d. Iacobo Pembrer, bibliothecario d. Urbano Debelach, anno a nato Deo MDCXXXX“, eiusque index a bono quodam pictore ornatus est et Nationis armis et illorum, qui in hac tegumentis inscriptione enumerantur, quinque virorum nominibus armisque.

Sunt vero trium illorum, quae servata sunt, voluminum argumenta admodum diversa. Nam cum primo contineantur rationes, nominum indices, documenta, in tertio et quinto insunt Nationis commentarii quidam, qui tamen non multum habent utilitatis; agitur enim non iam de rebus amplae societatis virorum ingenio excellentium ex tota Germania, sed de levibus et futilibus nugis sodalicii cuiusdam, a quo iam abesset flos nationis; ita fere rectissime iudicat Carolus Georgius Bruns. Quamquam haut raro narratiunculæ illæ interruptæ sunt enumerationibus scholarium inscriptorum, quas alicuius pretii et quae edantur dignas esse haud negaverim. Atque his usus est Luschin de Ebengreuth, professor Gratiensis, in libro illo qui inscribitur: „Oesterreicher auf italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts“². — Praeterea his Annalibus inserta sunt aliquot singularia folia et excerpta (act. 26, 28—32), maxima ex parte saeculo duodevicesimo confecta, quibus agitur de Germanorum conductione quadam, de diplomate aurarii cuiusdam Nationis, de aliis huiusmodi rebus, quae nullius fere sunt momenti.

IV.

Liber armorum, chartaceus, forma quartanaria, corio contectus, litteris aureis inscriptus: „Liber armorum Ger. nat. apud Bonon.“, et in tergo: „Anno MDXCIX“, instructus est indice coloribus variato, ubi exstant arma et Nationis et Ioh. Eustachii a Soll et Iacobi Sandt a Merl, Consiliariorum. — Sequitur praefatio primo die mensis Octobris anni 1599 data, qua illi Consilarii de libri institutione referunt. In centum et duobus deinde quae sequuntur foliis multorum Germanorum arma coloribus sunt depicta neque raro ipsius dedicantis manu apposita est subscriptio. Sunt autem arma procuratorum, consiliariorum, doctorum recentium.

§ 2. Ex his quae de actis Nationis Germanicæ breviter exposui, satis iam credo apparet et maximi momenti esse Annales Matriculasque et Annalium volumen primum dignum esse, quod praeter cetera respiciatur, quippe quo contineantur documenta cum antiquissima tum ea, ex quibus natura atque ingenium Nationis

¹) „Annales“ vocantur, quia in rationibus saepenumero res apud Nationem gestae narrantur.

²) Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich. 1880—1885. Wien.

temporumque optime possit cognosci. Itaque cum consilium Acta illa edendi ageretur, nemo dubitavit, quin Annalium imprimis esset ratio habenda. Singulos per gradus quomodo progressa sit editio, exponere meum non est; hoc unum moneo, primum edendi consilium esse captum a Carolo Malagola, qui nunc praest tabulario regio Bononiensi et iam proposuit nonnulla Annalium et Matricularum exempla in libro illo qui inscribitur: „Della vita e delle opere di Antonio Urceo detto Codro, studi e ricerche. Bologna 1878. 8.º“. Deinde Carolus Georgius Bruns, cuius egregii viri memoria inter homines doctos numquam delebitur, de actis Bononiensibus ab ipso excussis rettulit ad socios Academiae scientiarum regiae Borussicae. De ipsa editione in praemissis dictum est.

In edendis actis quae sit adhibita ratio, infra indicabitur; nunc quae editae sunt partes accuratius sum descripturus. Sunt autem 1) Statuta anni 1497. 2) Privilegia. 3) Annalium volumen primum Matricularum volumine priore suppletum. 4) Instrumenta.

1.

Non iam exstant Nationis Germanicae Statuta antiquissima¹⁾, sed ea tantum, quae comprobata sunt anno 1497, una cum inferioris aetatis additamentis et Statuta anno 1589 composita. Atque illorum volumen, maxima forma, ligno contextum, inductum corio prelis levigato et variato, aeneis et rosis distinctum et lamminis ab angulis munitum, litteris aureis inscripta habet in adversa parte verba „Statuta Germanicae nationis“, in aversa: „Adamo Verlieser et Georgio Zolner procuratoribus“. Qui cum anno 1530 Nationis Procuratores fuerint, eo ipso anno hoc volumen compactum esse apparet. Ex duodecim autem quae eo continentur foliis primi frontem tenet ea pictura, cuius in hoc libro exstat et descriptio pag. 3 adnotatione I et effigies — insunt enim Nationis arma — in brevius contracta in pagina huius libri indicii praefixa, nisi quod loco verborum „Acta Nationis Germanicae Bononiae studentis“, quae in ea tabula impressa leguntur, in ipsa pictura scripta sunt haec: „In hoc libro haec continentur: Statuta et privilegia Nationis Germanicae Bononiae studentis“. Postica deinde primi folii pars et alterum folium ornata sunt tabellis duabus minoribus, in quibus cernuntur seni scholares Germanici a Procuratoribus ad iusiurandum adacti. In alterius folii tabella infra arma cathedrae inscriptus est annus 1497. His ex picturis, quas quam accuratissime hoc in libro exprimendas curavimus, perspicue cognosci potest, et quae illius caerimoniae fuerit ratio et quo vestitu habituque tunc usi sint scholares Germanici²⁾. Subscripti sunt tabellis loci quidam ex evangelii Iohannis et Lucae sumpti, qui recitabantur discipulis iureiurando adigendis, pulchre illi scripti, hic illic ornati pictis initialibus. Fol. 3 ad fol. 9 deinceps exstat Statutorum anni 1497 exemplar hoc ipso anno eleganter scriptum, mendis tamen multis deformatum, cuius cum hic illic initia verborum pulchre coloribus adumbrata, tum prima ipsa littera admodum magna picta est arte egregia. Fol. 9 ad 11 sequuntur additamenta anni 1516 aliaque priore saeculi sexti decimi parte subiuncta; folium 12 vacat.

Horum Statutorum argumentum, cum ipsa accuratissime expressa legantur huius libri pag. 3—15, hoc loco non videbatur esse exponendum.

¹⁾ Cf. Der Aufenthalt des Copernicus in Bologna. Thorn 1880. 8°.

²⁾ De antiquis statutis omnium qui iurisprudentiae Bononiae operam dederunt scripsit H. Denifle, Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317—1347 und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Florenz. Archiv für Literatur und Kirchengeschichte III. 1887 p. 196—405.

³⁾ Hae tabellae iam editae sunt, sed ad minorem modum redactae coloribusque neglectis, anno 1886, in: XXXII. Jahresbericht des Copernicus-Vereins zu Thorn. — Huius libri tabellae accuratissime factae sunt ab Alberto Frisch Berolinensi.

2.

Privilegia, quae non in uno codice exstare iam diximus, congesta edidimus his ex fontibus. Privilegium a Carolo Quinto anno 1530 datum, quod primum obtinet locum, ex ipso bibliothecae Malvezzianae archetypo, cui Imperator manu propria nomen suum subscripsit (act. 10), typis expressum est; — altero et tertio loco quae posita sunt Privilegia, annis 1530 et 1541 a Pontificibus data, eorum inserta sunt exempla Matricularum volumini priori; indidemque deprompta sunt Privilegia 4—6, a Pontificibus annis 1560. 1576. 1592 data; — denique non iam ex codicibus manu scriptis, sed ex impressis libris fluxerunt Privilegia annorum 1605. 1623. 1645. 1737, quae numeris 7—10 notavimus.

3. 4.

Liber, quo Annales et Instrumenta continentur (Cod. A), forma maxima, ligno contextus corioque fusco inductus est. Omnes quattuor anguli aere saepiuntur, tegumenti et adversa pars et aversa aenea ornatur rosa litterulisque aureis. Atque in fronte leguntur: „Annales clarissimae (!) nationis Germanorum“, in aversa parte: „Iohanne Spigel et Luca Ulstet procuratoribus an. MDXX“, unde horum hominum iussu hoc quod habemus Arnalium volumen compactum esse apparet. Constat autem ex 229 foliis membraneis satis tenuibus, quorum primum, alterum, tertium, paenultimum, ultimum nec numeris notata nec litteris sunt impleta. In altero quidem folio scriptae leguntur nonnullae adnotationes in modum Regestorum factae, quae ad aliquot ipsius libri partes spectant; sequitur in tertio index brevis, quo res potiores in Annalibus commemoratae digestae in litteras enumerantur. His tribus quae subiuncta sunt viginti quattuor folia continent quinquaginta tria documenta et instrumenta notariorum annis 1265¹—1355 relata, quorum pleraque sunt inventaria rerum Nationis. Atque priora novem capita (fol. 1—5), quae ad annos 1265—1309 pertinent, eadem manu sunt perscripta, reliqua quadraginta quattuor annis 1311—1355 facta cum sui quodque anni Annalibus sunt relata. Annalibus autem vel potius rationibus, quae deinceps sequuntur, etiam alia documenta, numero 43, annis 1356—1543 confecta, apud sui quodque anni rationem inserta sunt. Cuius rei causam hanc esse apparet: haec documenta, cum ad rationem Procuratoribus de muneris bonorumque Nationis administratione reddendam pertinerent, quamdiu in primis voluminis foliis (1—24) ad eam rem destinatis spatium suppetebat, sive a Procuratoribus ipsis sive per notarios in ipsum Arnalium libellum referebantur, sed foliis illis scriptura expletis addebantur sui quodque anni rationi (fol. 56 et saepius). — Praeterea fol. 189^v—196, 207^v—210^v, 214^v—218^v exstant nonnulla diplomata amplissima, quae cum alia tum fundos a Natione acquisitos testantur. Haec nonaginta sex documenta per totum Arnalium volumen disiecta congestimus in quartam huius libri partem quae inscribitur: Instrumenta (p. 347—425). — Inter priora illa quinquaginta tria documenta fol. 7^v et 17^v latitant rationes duae annorum 1325 et 1387, quae nescio qua de causa in Arnalium serie omissae interpositae sunt locis quibusdam primi voluminis vacantibus. — Iam vero inde a folio 25 incipit voluminis ea pars, quae non modo maximi est ambitus, sed etiam summi momenti, pertinetque usque ad fol. 189 et per fol. 196^v—207, 211—214, 220—223. Instituta autem est anno 1311 ab Henrico Berhusel, Conrado Krusemark, qui tunc Nationis Germanicae res procurabant. Hi enim cum decrevissent et Nationis libros quattuor antiquos temporis diuturnitate nimis corruptos in unum librum transcribendos et in posterum Procuratoribus magistratu abeuntibus rerum a se gestarum

¹ Huius anni diploma typis expressum exstat apud Sarti, de claris archigymnasii Bononiensis professoribus etc. Bononiae 1769. II p. 61.

rationem singulos per annos in eundem referendos esse quasi in „mundum“, ut contra rationes per administrationis annum chartis mandatae „concepti“ loco possent esse, in volumen forma maxima, cuius paginae pleraeque in binas partitae erant columnas, diplomata rationesque quae praesto erant transcribenda curaverunt per Iohannem de Dusburg, cuius operae merces fuerunt viginti solidi (cf. p. 62,26). Una ergo eademque manu inde ab anno 1289 usque ad annum 1311 omnia perscripta sunt. Postea aliis annis aliae occurrunt manus, prout et alii fuerunt Procuratores aliive eorum mandatarii et mutabantur litterarum ductus per tria illa saecula; quin etiam in unius anni ratione variae cernuntur manus; cf. fol. 105^v ad annum 1447. Ad diem procuratores singulos per annos nomina scholarium ab se adscriptorum pecuniamque a singulis collatam et expensas per anni spatium factas referendas curaverunt; quamquam in hac re saepissime requiritur diligentia. Magnus est etiam mendorum et errorum numerus, quibus qui legit saepe in maximas adducitur angustias, neque carent vitiis ipsae rationes, ut summae haut paucorum annorum sibi non constent. Ac ne armorum quidem imagines extremo volumine hic illic additae ab erroribus immunes sunt; cf. p. 294 ad annum 1528.

Manus, cum fuerint annis aliis aliae, saepius esse singulares nemo mirabitur. Pulchre quidem et eleganter scriptae sunt perpaucae rationes, multae difficillimae sunt lectu; nonnulli permixti uti sunt litteris, ut ei, qui rationes annorum 1476. 1477. 1491 confecerunt, quibus libitum est priscos quosdam adhibere ductus, ut octavo vel decimo saeculo fuisse videantur.

Pluribus locis breves additae sunt rationibus adnotationes, eisque miniator quem vocant hic illic adpinxit colore rubro praescriptiones, saepius tamen omisit neglectis illis adnotationibus. Non semel in margine posteriore aetate adposita exstant argumenta neque raro Annalibus temporum inferiorum adpictae sunt species mitrarum, lituorum, coronarum, armorum; patibulis etiam et tormentis duo loci sunt insigniti. His argumentis quae commemorantur, eorum non modo multa sunt satis inania, sed etiam nonnulla manifesto falsa. Ut ad annum 1336 (p. 98) manu altera nomini Ulrici Dapiferi de Limburg additum est: „Eystentensis episcopus fuit“, adpicta, ut fieri solet, mitra. At Dapiferi de Limburg omnino nulli fuerunt, sed Pincernae de Limburg, neque ex Pincernis de Limburg quisquam munere episcopi Eichstadiensis functus est. Nomini porro, quod est Wideko de Kolditz, anno 1341 relato adpicta mitra additum est: „episcopus Misnensis“ (p. 103, 21); et extremae rationi ascriptum est hunc virum „postea“ episcopum esse factum. Functus est sane Wideko quidam de Kolditz annis 1312—1341 episcopatu Misnensi; at is quoniam die 25. mensis Iulii anni 1341 mortuus est, anno 1341 Nationi Bononiensi adscribi non potuit. Neque fuit Albertus Mak, canonicus Raceburgensis, qui anno 1480 adscriptus est (p. 227, 38), „modo episcopus eiusdem ecclesiae“ (id quod adpositum est), sed usque ad diem supremum capituli Raceburgensis prior.

Maxima vis horum Annalium vel rationum in eo posita est, quod enumerantur in eis omnes legum studiosi, qui annis 1289—1557 Nationis Germanicae Bononiensis fuerunt sodales, addita plerumque patria. Nam inde colligere licet, quale quantumque fuerit et singulis aetatibus et in singulis Germaniae regionibus cum humanitatis doctrinaeque tum imprimis iurisprudentiae studium. Sed et longum est haec pluribus persequi neque ad hunc locum quaerere, quantum ei, qui Bononiae optimis artibus instructi erant, non modo ad patriam legum iurisdictionisque rationem emendandam atque conformandam, sed ad omnem vitae domesticae condicionem mutandam valuisse putandi sint. Talia quibus curae sunt adeant ea, quae de universitatibus medii aevi egregie exposuerunt cum de Savigny, Muther, Stintzing, Stobbe, tum maxime Stoelzel, Luschin de Ebengreuth, Denifle¹⁾, quorum studiis has quoque Annalium Bononiensium opes

¹⁾ v. Savigny, Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter, Heidelberg 1834. — Muther, Zur Geschichte der Rechtswissenschaft und der Universitäten in Deutschland. Jena 1876. — Aus dem Universitäts- und Gelehrtenleben in

haut mediocre aut ingratum adiumentum futuras esse confido. Sed non in nominibus solum Germanorum, quamquam hoc maximum est, continetur Annalium vis, verum etiam in accuratissima tot per saecula enumeratione summarum et summularum, quae et solvebantur ab adscriptis et ab Natione impendebantur, quippe ex qua facile possimus efficere, qualis fuerit Germanorum Bononiae studentium vita atque condicio. Optime denique his ipsis Annalibus suppletur libri a Carolo de Savigny compositi, unde ante hanc editionem petendum erat quicquid de studiis Bononiensibus proferebatur.

Quae cum ita sint, non est quod moneam pertractandos esse hos Annales omnibus, qui in humani civilisque cultus studiis versantur. Quamquam fabula illa de Bononiensium studio vulgata, sescena fere milia scholarum Germanorum quotannis illuc confluisse, iam oblivione obruatur necesse est. Toto enim illo quod complectuntur Annales temporis spatio, inde ab anno 1289 usque ad annum 1562, adscripti sunt Nationi Germanicae quattuor milia quadringenti fere scholares. Singulis annis quot videantur fuisse, quaerere omitto, quod hoc loco singula consecrari et colligere nolo.

Sed ut redeam ad describendam voluminis speciem, fol. 219 et post Annales ipsos fol. 224 et 224^v fragmentum exstat indicis Doctorum; concluditur autem totum volumen aliquot foliis papyraceis (fol. 225—234), quibus composuit Iacobus Marulli comes anno 1783 „Notas“ suas „Additas“, id est, adnotationes ad Annales annorum 1543—1595, quarum pretium haut sane magnum est. Ornatus est libellus hic illic miniaturis, quas in editione omnes descripsi. Quarum optimam bellissimamque habes p. 300 ad paulo minorem modum redactam. Imago quaedam parvula fol. 136^v delineata exstat p. 425.

Nunc transeundum videtur ad Matricularum volumen hac editione propositum (Cod. B). Est autem maxima forma, ligno contextum, inductum corio prelis levigato et ornato, aeneis et rosis distinctum et laminis ab angulis munitum (rosae et laminae simillimae sunt eis, quae infixae sunt volumini Statutorum anni 1530; cf. p. XI), litteris aureis inscriptum in adversa parte: „Matricula nobiliss. Germ. collegii“, in aversa: „Iusticiae cultores. Theodoro Schiltel et Alberto Eisenhut procuratoribus“. Qui cum anno 1549 Procuratorum munere functi sint, hoc involucrium eodem anno factum esse apparet; sed quoniam ex praefatione, quam infra ipsam ponemus, sequitur omnia, quae in ipso libro scripta sunt, posterioris esse aetatis (1560), totum volumen postea demum contextum esse involucrio illo antiquiore manifestum est. Scripta est Matricula in membranis pulchris et albis munde atque eleganter; paginae in binas divisae sunt columnas. Insunt autem haec: fol. 1 et 2 exponitur, quibus de causis necesse fuerit hanc componere Matriculam, — qua ex disputatione verbosa lataque hic apposui eam partem, qua probatur opus fuisse hoc novo exemplari, clausulamque eiusdem praefationis ne ipsam quidem indignam, quae legatur:

„Duravit autem haec nostra respublica nec citra laudem ac incrementum tanto temporis spatio, ut eius initium omnem actorum vetustatem superet. Qua in re non tam accusandi sunt maiores quam culpanda secula, quorum iniquitate iniuriisque huiusmodi atque alia antiquitatis documenta perire, sane octingentorum annorum album (nec tamen id initium institutionis continebat) penes collegii nostri fiscum suo tempore fuisse reverendissimus in Christo ac dominus dominus Ioannes a Schleynicz, episcopus etc. quondam Misnensis², piaae nunc atque venerandae recordationis coram egregio viro Adamo Verlieser tunc procuratore³ de republica nostra optime merito, necnon aliis quibusdam praesentibus testatus est, sed et eam nobis memoriam

Deutschland. Erlangen 1866. — Stintzing, Geschichte der Rechtswissenschaft. I. München 1880. — Stintzing, Ulrich Zasius. Basel 1857. — Stobbe, Geschichte der deutschen Rechtsquellen. 2 Voll. Braunschweig 1860—1864. — Stoelzel, Die Entwicklung des gelehrten Richterthums in deutschen Territorien. 2 Voll. Stuttgart 1872. — Luschin v. Ebengreuth, l. c. — Denifle, H. Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. I. Berlin 1885.

² Johannes VII. a Schleinitz, episcopus Misnensis 1518, Oct. 16—1537, Oct. 13. Cf. p. 238, 37.

³ Adam Verlieser annis 1528, 1529, 1530 Procuratoris munere functus est.

cum aliis facultatibus fatorum invidia armorumque pericula eriperunt vix tercentum annorum documenta nobis reliqua sunt, quae ipsa quoque prope perierant, si opera atque industria praefati procuratoris nostri defuisset. Quo maior nobis adhibenda cura est, ut ab eiusmodi periculis ac iacturis reliquias istas caeterasque res nostras in posterum vindicare possimus. Unde cum albi nostri tabellae iam ad finem usque deductae expletaeque essent, maiorum nostrorum instituto exemploque novum hoc volumen reverendissimi atque illustrissimi principis ac domini domini Ottonis cardinalis Augustani¹⁾ etc., patroni nostri dignissimi, liberali munificentia paratum eidem rei illico dicavimus, ne aliqua temporis intermissione perpetui illius stili ordo impediretur interrumpereturve. Atque cum multa in priori libro vetustate quasi oblitterata essent, ut prope legi quirent, veriti, ne accedente tempore penitus exolescerent, communi nationis nostrae consilio ab initio usque prius album in praesentem hunc codicem transcribendum esse decrevimus, quod ut commodius ordinatiusque succederet acceptorum expensorumque rationes, quae ante albo coniunctae erant, in praesentia separavimus eique rei peculiarem librum assignavimus. In hoc vero codice praeter noviciorum nomina, procuratorum pro tempore agentium mentione succincte praemissa conscribatur nihil cumque modum a posteris quoque nostris diligenter observari cupimus, quascunque adnotationes, signaturas, inductiones, picturas alteriusve generis appendices (ut in priori codice ex depravato quorundam usu factitatum est) inhibentes. Praeterquam enim quod librorum venustas decusque corrumpitur levitasque autorum exinde deprehenditur, maiestatem praeterea auctoritatemque Nationis nostrae haec dedecere arbitramur, proinde quemlibet confederatorum nostrorum hac in re honoris collegii ac suae modestiae memorem futurum speramus, temerarios vero transgressores debitae obedientiae religionisque praestitae admonemus. Hanc itaque operam curamque nostram ex qua decet animi integritate ac promptitudine excipite vosque imitatores in hoc non tam nostrum quam maiorum nostrorum fideles atque diligentes ostendite. Quo fiet, ut nostrum hoc studium posteris vestris gratissimum vobis ad nominis vestri perpetuam recordationem quam honorificentissimum sit futurum. Lecta et approbata in congregatione a collegii nostri proceribus.²⁾

Sequuntur fol. 9 et 12 haec fragmenta Matriculae cardinalium et archiepiscoporum Nationi adscriptorum:

„Reverendissimus et illustrissimus princeps dominus dominus Nicolaus de Cussa Treverensis diocesis et sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli Sancti Petri ad vincula praesbiter cardinalis, episcopus Brixinensis, vir in divinis scripturis eruditissimus et theologorum suo tempore facile princeps; iuris peritissimus ac in humanis literis egregie doctus, philosophus, rhetor ac mathematicus celeberrimus, trium linguarum haebraicae, graecae et latinae peritus, qui in Germaniam legatus missus multa pro reformatione ecclesiae fecit et praecleara volumina scripsit, de quibus infra ubi de doctis viris dicitur. Anno M CCCC XXXVII³⁾.

Reverendissimus et illustrissimus princeps dominus dominus Petrus de Schawenberg sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinalis, episcopus Augustensis. Anno M CCCC XIX⁴⁾.

Reverendissimus et illustrissimus princeps dominus dominus Melchior de Meckow sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinalis etc., episcopus Brixinensis. Anno M CCCC LIX⁵⁾.

Reverendissimus et illustrissimus princeps dominus dominus Bernardus ex nobili familia de Gless sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli Sancti Stephani in Celio monte praesbiter cardinalis, episcopus Tridentinus et Brixinensis, maior cancellarius regni Bohaemiae etc. Anno M D IIII⁶⁾.

Reverendissimus et illustrissimus princeps dominus dominus Christophorus ex baronibus Madrucii sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli Sancti Caesarii in Palatio praesbiter cardinalis, episcopus Tridentinus

¹⁾ Otto Truchsess a Waldburg, episcopus Augustanus, 1543, Maii 10 — 1573, April 2. Cf. p. 310, 39.

p. 183, 38.

²⁾ Cf. p. 170, 28.

³⁾ Cf. p. 204, 1.

⁴⁾ Cf. p. 264, 37.

⁵⁾ Cf.

et administrator episcopatus Brixienſis, qui miſſus legatus a Carolo V., imperatore Romano invictiſſimo, filium Philippum principem Hiſpaniarum in Germaniam adduxit. Anno MDXXXII¹.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Matheus Lang tituli Sancti Angeli praebiter cardinalis, archiepiſcopus Saltzburgenſis etc., reverſus Roma ab electione Pauli III. pontificis maximi cum de Nationis noſtrae nobiliſſimo collegio ac de pluribus principibus ac viris clariffimis, qui tanquam membra illius literis hic operam dederunt, certior eſſet factus, in numerum² eorum cooptari voluit. Anno MDXXXIII³.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Otto Truchſes ex baronibus a Walpurg haereditariis ſacri Romani imperii dapiferis, ſacroſanctae Romanae eccleſiae tituli Sanctae Sabinae praebiter cardinalis, epicoſcopus Auguſtenſis, qui cum miſſus eſſet legatus a Paulo III. pontifice maximo ad ſereniſſimum Poloniae regem necnon proprincipem ſeu vicegerentem divi Caroli V. Romanorum imperatoris in Germania ſuperiori egieſſet utroque ſumma cum laude functus eſt. Anno MDXXXV⁴. —

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Gerlacus ex comitibus de Naſſaw, archiepiſcopus Moguntinenſis, ſacri Romani imperii per Germaniam archicancellarius, princeps elector. Anno MCCCXXX⁵.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Fridericus ex comitibus de Sarwerden, archiepiſcopus Coloniienſis, ſacri Romani imperii per Italiam archicancellarius, princeps elector, dux Weſtphaliae et Engeren. Anno MCCC LXVIII⁶.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Rabanus nobilis ab Helmſtat, epicoſcopus Spirenſis, demum archiepiſcopus Treverenſis, ſacri Romani imperii per Galliam et regnum Arelatense archicancellarius, princeps elector. Anno MCCCXIII⁷.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Theodoricus ex comitibus de Morſe, archiepiſcopus Coloniienſis, ſacri Romani imperii per Italiam archicancellarius, princeps elector, dux Weſtphaliae et Engeren. Anno MCCCC VIII⁸.

Reverendiſſimus et illuſtriſſimus princeps dominus dominus Ioannes Ludovicus ex nobilibus de Hagen, archiepiſcopus Treverenſis, ſacri Romani imperii per Galliam et regnum Arelatense archicancellarius, princeps elector. Anno MDXXXVI⁹.

Post pauca deinde chartas legitur fol. 30^r et 30^v ſeries Doctorum, quam ex Annalibus depromptam habes huius editionis pag. 343, 45 ſq. Hoc loco addantur nomina haec:

„Anno MDLXI dominus Chriſtopherus Böhem Noricus Bononiienſes ſedecim.

Dominus Oswaldus Lurtzing Schweinfortienſis Bononiienſes ſedecim.

Dominus Valentinus Heyde Miſnienſis Bononiienſes ſedecim.“

Fol. 33 incipit ipſa Matricula inde ab anno 1289 uſque ad annum 1560 (fol. 87) una eademque manu perſcripta. Eius viſ atque auctoritas maior ſit poſt annum 1557, qui ultimus eſt Annalium. Annis 1561. 1562 continuata eſt ab altero quodam homine et concluditur fol. 88 duorum ſcholarium nominibus anno 1684 relatis. Fol. 91 exſtat epicoſcopi cuiuſdam imago coloribus picta cum adnotatione quadam anno 1502 facta (cf. p. 339), fol. 91^r nonnullae quorundam hominum memoriae negligenter ſcriptae, quae aliis locis accuratius expoſitae ſunt. Fol. autem 92 incipit „Matricula doctorum“ (p. 339) — haec ipſa verba: „Matricula doctorum“ litteris praerſcripta ſunt aureis — eadem manu perſcripta; eamque ſequuntur fol. 94 „doctores et licentiatii Bononiienſes de anno Domini 1510“ (p. 341), quorum nomina alia aliis ab

¹ Cf. p. 303, 40.

² „numerunt“ B.

³ Cf. p. 308, 40.

⁴ Cf. p. 310, 39.

⁵ Cf. p. 102, 29.

⁶ Cf. p. 131, 1.

⁷ Cf. p. 152, 22.

⁸ Cf. p. 161, 38.

⁹ Cf. p. 279, 32 ad annum 1515, Nov. 21.

Ludovicus archiepiſcopus Treverenſis, 1540, Aug. 9 — 1547, Mart. 23.

hominibus relata sunt. In extremo volumine (fol. 97) exstat exemplar diplomatis a Carolo Quinto anno 1530 dati.

Maioris pretii quam reliqua pars huius voluminis est Matricula annorum 1289—1562, quamvis sit usque ad annum 1560 eadem scripta manu, id est, exscripta — id quod statim demonstrabitur — ex Annalium codice A. Praeter quem codicem librarius aliud quoddam exemplar adhibuisse videtur, nescio an illa quae nominantur „concepta“, unde Annales quotannis in codicem suum membraneum referebantur (cf. p. XIII); inveniuntur enim in Matricula multa praenomina perscripta, quorum in Annalibus legitur prima tantum littera. Itaque cum suam quandam habeat auctoritatem dignaque sit quae respiciatur nonnumquam, — nam locorum etiam nomina saepissime variis modis scribuntur — omnia adnotavi in margine, quae in Matricula aliter scripta leguntur atque in codice A, cuius scripturam in ipso textu secutus sum. In universum huius Matricularum voluminis, quo continentur nomina tantum scholarium recens inscriptorum cum stipendio uniuscuiusque, simplicior est ratio scribendi et verba et nomina quam Annalium.

Fluxisse autem Matriculam B ex Annalium volumine A efficitur haut paucis locis, quibus id quoque demonstratur ab homine satis simplici eam transscriptam esse. Cuius rei ut aliquot afferam exempla, fol. 30 (p. 55,31) habet A Castello ex Castallo ita correctum, ut infra alteram litteram a punctum positum, supra littera e scripta sit (Castallo); B praebet: Casteallo; — fol. 28^v (p. 50,10) habet A: Vrowenfelt; vr haut absimilia sunt litteris ox; B igitur: Oxowenfelt; — fol. 27 (p. 44,29) scriptum est in A: Bur. de Rinti; et uncus litterae r et punctum post r positum admodum crassa sunt, ut primo obtutu littera n videatur esse descripta; pro praepositione „de“ scripsit librarius d; hanc notam solvit, qui Matriculam transscripsit, in syllabam „dus“ eamque cum Bun litteris, quas legere sibi visus est, ita coniunxit, ut exstiterit nomen admodum perversum: Bundus Rinti; — fol. 32 (pag. 64,29.30) versibus continuis exstant nomina: Bertholdus de Rynnowe et Henricus de Kyrchkowe, quae librarius Matriculae B contraxit in unum nomen: Bertoldus de Kirkowe. Deinde ratio anni 1325 in A non ibi invenitur ubi exspectatur, inter rationes scilicet annorum 1324 et 1326, sed errore quodam suo loco omissa postea est inserta instrumentis quae exstant fol. 7^v; Matriculae librarius, cum nullam inveniret rationem, neminem omnino illo anno adscriptum esse Nationi opinatus adnotavit: „Anno Domini MCCCXXV dominis Walthero de Chlingen et Friderico de Creuzbach Pataviensis diocesis electis procuratoribus nulli inscripti reperiuntur“. Saepe Matriculae errores tales sunt, ut videatur librarius non ipse inspexisse fontem suum, sed scripsisse dictantis alicuius verba, nec raro videtur non posuisse, quod ille dictabat, sed quod ipse sibi videbatur audire; explicantur certe hoc modo facillime errores quidam, quos vix aliter expeditas, ut in Matricula exarata sunt „Sallensis“ et „Ertfordia“ pro Annalium nominibus quae sunt: „Basiliensis“ et „Hervordia“. Itaque in universum cautione atque consilio opus est hoc in codice adhibendo, cuius sane magni est pretii ea pars, qua continentur anni 1558—1562, de quibus in A nihil exstat.

De instrumentis, quae in huius libri quartam partem congesimus, nihil est quod addam, quoniam hausta sunt ex uno illo Annalium volumine, de quo quam accuratissime exposuimus.

Huius editionis de ratione praemittenda videntur haec. Codices manu scriptos librosque Privilegiorum § 3. typis expressos exscripsit Carolus Malagola, v. d., exceptis eis tantum quae de annis 1558—1562 exstant in Matricularum volumine a memet ipso exscripta. Quod cum Malagola perfecisset, Iohannes Malvezzi de Medici comes, qua est liberalitate atque benignitate, totam suam Actorum collectionem huc transmisit. Itaque ipsa illa acta in tabulario regio Borussico deposita accurate contuli cum apographis illis additaque ex Matri-

Acta nationis Germanicae.

C

cularum volumine varia lectione librum ita comparavi, ut typhothetis posset tradi. Plagulas denique typis exscriptas denuo quam accuratissime contuli cum archetypis, ut omnia bis habeas collata.

Ad orthographiam quam vocant quod attinet, secutus sum probatas illas rationes adhibitas in Monumentis Germaniae historicis, quorum princeps moderator Georgius Waitz ipse quoque interfuit collegio ad Acta Nationis Germanicae edenda constituto gratamque suam atque acceptam curam ne minutas quidem res fastidientem omni tempore egregie praestitit. Quid quod ipse omnes percensuit plagulas suaque consilia gravissima mecum communicavit atque morbo iam supremo implicitus remisit mihi plagulam hic illic adnotationibus instructam. Uberrimus denique fructus ex viri egregii benevolentia et peritia in hoc opus redundavit ex animique sententia profiteor etiam mortuo maximam me habere gratiam.

Textus ipse quam accuratissime constitutus est; dubios locos iterum ac saepius contuli. Nominum easdem ipsas, quas praebet codex, servavi formas linguaeque quae tunc erant proprietates ut „disolvatur“, „circuncideret“ integras reliqui. Litteram tamen quae est *ç* inde a priore saeculi sexti decimi parte occurrentem dissolvi in „ae“ et distinxī „u“ et „v“, prout phoneticas quae vocatur rationibus videbatur postulari. Fracturarum signa semper in litteras dissolvi, ex. gr. pro codicis nota, quae est „IIIJ“, posui: „III et dimidium“. Posterioribus manibus quaecunque adscripta sunt Annalium codici, invenies in adnotationibus stellula notatis. Neglexi tamen argumenta (de quibus supra dixi) quaeque miniatoris causa appositae sunt omnia; ex. gr. omisi verba quae sunt: „comes“ et „in Tuwingen“ in margine sinistro et dextero adscripta textui qui est: „Rudolfus comes de Tuwingen“; at significavi in adnotationibus omnium picturarum et loca et genera. Meros librorum errores aut notavi aut emendavi addita in imo margine codicis lectione; inscriptiones autem codicis rubro colore exaratas diductis significavi litteris. Adnotationes denique nonnullas Malagolae, v. d., hanc in editionem receptas significavi littera M.

Primo habebam in animo, quoad fieri posset, vitas singulorum scholarium persequi et addere textui magnum de rebus eorum, quae quidem innotuerunt, commentarium. Coeptae sane sunt a me colligi atque componi adnotationes et explicationes; verum tot tantaeque existerunt difficultates, id quod nisi talium quaestionum imperitus nemo mirabitur, ut rem in aliud tempus differendam esse statuerim, ne ipsa Actorum editio diutius retardaretur. Atque consilium est opus intermissum iam repetere amplissimamque eorum, qui olim fuerunt Nationis Germanicae Bononiensis sodales, conficere notitiam in supplemento seorsum edendam. In praesens igitur satis habui episcoporum nominibus quae ad quemque pertinent addere ex libris vulgatis Potthastii et Gamsii hausta.

Quales vero illos commentarios animo formaverim, exemplo declarare liceat. Anno 1310 (p. 60,42) relatum est hoc: „Item dominus Fredericus comes dictus de Zolre contribuit pro se et duobus sociis, videlicet dominis Frederico et Waltero fratribus dictis Scenken ac magistro suo domino Wernhero, rectori (!) ecclesiae in Guscelringhe, XII libras et XVI solidos“. Hunc Fridericum esse eundem atque illum adulescentulum in documento¹ die 13. mensis Sextilis anni 1298 scripto commemoratum verisimile est, tertium scilicet filium „Friderici equitis“ et Kunigundae, filiae Rudolphi, marchionis de Baden. Ordini deinde clericorum adscriptus commemoratur ut rector ecclesiae („kilchere“) inter fideiussores in documento quodam, quo frater eius Ostertag vectigalia Osterdingae vendita die 10. mensis Aprilis anno 1313 testatur (Monum. Zoller. I no. 259); signat autem sigillo ovato, in quo supra insignis Zollerani clipeum Virgo Sanctissima exstat cum Puero et

¹) Huius documenti prima verba sunt haec: „Universis presencium inspectoribus Fridericus comes de Zolre, Constantiensis dyocesis, gener nobilis viri quondam Alberti comitis de Hohenberg, tutor legitimus Friderici et Friderici fratrum suorum iuniorum, subscriptorum noticiam cum salute“. Stillfried et Maercker, Monumenta Zollerana, I no. 242.

circumscriptum est: „S. Friderici de Zolr cli“ (= clerici). Postea, anno 1325, rector ecclesiae Pfullingensis factus inde ab anno 1328 commemoratur ut „vicedominus ecclesie Augustensis“, — „vitzthum des gotzhus ze Ogspruch“ [Vitzthum des Gotteshauses zu Augsburg]. Plura de hoc comite invenies in libro qui inscribitur: Stillfried und Maereker, Hohenzollernsche Forschungen, I p. 175 sq. Diem supremum videtur obiisse ante annum 1362. — Eorum etiam, qui Fridericum Bononiam comitati sunt, maxima pars potest investigari. Nam quamquam Friderici Schenk nulla adhuc exstant testimonia, quoniam, qui in Monum. Zoller. ad annum 1404 commemoratur, non potest idem esse qui anno 1310 Bononiense adiit Studium, tamen Walteri Schenk nomen saepius legitur; ex illis enim, qui vocantur Schenken von Andeck, Schenken von Neuenzell, Schenken von Stauffenberg, Schenken von Zell, suos quaeque domus habet Walteros. Eius vero, Bononiae qui versatus est, mentio fit in documento de 10. April. a. 1313 supra laudato una cum Friderico de Zollern fideiussoris loco sub nomine: „Walther der Schenk“. — Wernherus autem, rector ecclesie in Guscelringhe, adiunctus est comiti adolescentulo ut domus officialis longo tempore probatus. Primum is in documento de 1. Mai. a. 1296 (cf. Monum. Zoller. I no. 236), quo Fridericus, comes de Zolr, „eques“ ille, praedium venditum indicat, testis munere fungitur his verbis: „Wernher der schriber von Zolr, der disen brief geschriben hat“. Deinde in documento iam laudato de 13. Sextil. a. 1298 significatur item inter testes plenissime sic: „Wernherus notarius prefati comitis de Zolre, rector ecclesie in Gossolvingen“. Nomen igitur quod legitur in annalibus „Guscelringhe“, dummodo emendetur in „Guscelvinghe“, idem esse atque Gossolvingen in documento anni 1298 nominatum apparet; est vicus qui hodie nominatur Gausselvingen in principatu Hohenzollern-Hechingen situs.

Alterum etiam addo exemplum commentariorum. De Iohanne de Buch ad annum 1305 (pag. 58, 21) relatam est: „Item dominus Iohannes de Buch XVI solidos“. De hoc clarissimo iuris consulto Marchico quotquot¹ scripserunt, et ipsi sibi persuasuerunt et omnibus probaverunt in Italia eum imbutum esse legum scientia atque peritia, quamquam certa testimonia adhuc praesto non fuerunt. Verum autem illos coniectura assecutos esse iam confirmatur Annalium hoc brevi testimonio, ut iuris Romani et Canonici in glossa, qua instruxit Ioh. de Buch libros qui inscribuntur „Sachsenspiegel“ et „Richtsteig“, saepius adhibiti usum repetendum esse appareat ab illis studiis Bononiensibus.

In Indice personarum nomina a geographicis non visum est disiungere. Qua nominum permixtione summam praeberi quaerentibus commoditatem persuasit mihi Georgius Waitz, quocum de hac quoque re multis ante annis disputavi.

Geographicorum nominum formas omnes, quae hodie aut eadem aut simillimae usurpantur, retinui; formae nostra aetate vulgatae inclinatis litteris sunt scriptae. — Neque vero omnes congeffi nominum varias formas, sed ex compluribus simillimis unam solam posui. — Ea loca, quae ubi sita essent definiri non poterat, bis enumeravi: forma, quae hodie eis respondere videtur, litteris inclinatis expressa legitur, codicis autem forma litteris erectis. — In universum explicantur locorum nomina ipsius codicis verbis; dioeceses in codice significatae ne in indice quidem omissae sunt. — Ad situm locorum accuratius definiendum adhibui regni Borussiae eas partes quas vocant Regierungsbezirke, ceterarum Germaniae civitatum eas quas appellant Provinzen vel Kreise, Helvetiorum denique Cantons. — Territorii solum nomen additum est eis locis, quorum nomina bis vel saepius in eodem inveniuntur territorio. — Raro oppidula „prope“ aliquod maius oppidum sita esse dixi. — Ad personarum nomina explicanda plerumque ipsis usus sum codicis verbis; praenomina

¹) K. F. Klöden, Ueber den Verfasser der niedersächsischen (Buchschen) Glosse zum Sachsenspiegel und des Richtsteiges. Märkische Forschungen II. 1843. p. 242—297. — Steffenhagen, Allgem. Deutsche Biographie III. p. 463. — Stobbe, l. c. I. p. 376 sqq. — Stintzing, l. c. I. p. 10. — Homeyer, Sachsenspiegel 1861. p. 32 sqq.

per se non persecutus sum neque instruxi paginarum, ubi leguntur, numeris; sed hi inveniuntur apud cognomina, ad quae a praenominibus delegantur lectores.

Indicem rerum et verborum rariorum haut amplum, quo enumerantur verba inusitata, in his Germanica quoque nonnulla verba ex uno inventariorum hausta, spero gratum fore editionis huius additamentum, quamquam non omnes paginae congestae sunt, ubi inveniuntur.

Procedat igitur libellus meus, cui non sine industria alacrique animo haut paucos per annos operam dedi. Quamquam autem ne non omnem omnium expectationem expleat verendum est, tamen conscius mihi sum nec tempori meo neque labori pepercisse, ut opus componerem quam utilissimum. Nec defore spero, quibus contingat, ut in his quae ieci fundamentis monumenta exstruant litterarum studiis apta.

Dabam Berolini d. 8. m. Maii anni 1887.

ERNESTUS FRIEDLAENDER.